

1 Zanim powstała Polska

NA CO BĘDĘ ZWRACAĆ UWAGĘ:

- co wiemy o ludach zamieszkujących polskie ziemie przed Słowianami,
- kim byli Słowianie i jakie były ich wierzenia,
- kiedy i gdzie powstało państwo Polan.

■ Pradzieje ziem polskich

Najstarsze ślady przodków człowieka na obecnym terytorium Polski pochodzą sprzed około 800 tysięcy lat. Jest ich jednak niewiele. Osadnictwu nie sprzyjał klimat, dużo chłodniejszy niż obecnie. Przez tysiące lat dużą część naszego kraju pokrywał lądolód.

Ocieplenie klimatu i ustąpienie lądolodu stworzyło lepsze warunki dla osiedlania się. Począwszy od VI tysiąclecia p.n.e. na ziemiach polskich zamieszkiwało wiele ludów. O ich istnieniu wiemy dzięki wykopaliskom archeologicznym. Plemiona te uprawiały ziemię i hodowały zwierzęta. Niektóre założone przez nich osady osiągały spore rozmiary. Przykładem jest osada warowna, czyli gród w **Biskupinie** w Wielkopolsce.

Śladem działalności tych ludów są też **kurhany**, czyli mogiły w kształcie kopca. W niektórych znaleziono ludzkie szkielety z wyposażeniem, z którym chowano zmarłych, na przykład z bronią, ozdobami, przedmiotami codziennego użytku.

CIEKAWOSTKA

Pozostałością po plemionach germańskich Gotów zamieszkujących ziemie Polski przed przybyciem Słowian są kamienne kręgi, między innymi w Odrach na Kaszubach. Ułożone z kamieni kręgi wyznaczają tereny cmentarzysk, na których chowano zmarłych z tych plemion.

Gród w Biskupinie został zbudowany na wyspie leżącej na Jeziorze Biskupińskim. W VIII i VII wieku p.n.e. w osadzie mieszkało około 800 osób. Po opuszczeniu gród przez około dwa tysiące lat pozostawał zalany przez wody jeziora. Odkryto go w pierwszej połowie XX wieku. Dziś oglądać tu można rekonstrukcję bramy **1**, wału obronnego **2** i domów mieszkalnych **3**.

■ Przybycie Słowian do Europy

Gdy na południu Europy upadało cesarstwo rzymskie, na jej pozostałych terenach przemieszczały się wielkie grupy ludności (IV–VI wiek). Proces ten określono jako **wielką wędrówkę ludów**. W jego wyniku opustoszała środkowa część naszego kontynentu. Tamtejsze plemiona powędrowały na zachód.

W następnych wiekach (V–VIII wiek) tereny wschodniej, środkowej i południowej Europy, w tym ziemie dzisiejszej Polski, zajęli przybyli ze wschodu **Słowianie**. Lud ten był podzielony na liczne **plemiona**, które jednak używały podobnego języka oraz miały podobne zwyczaje, obrzędy i wierzenia. Słowianie osiedlali się głównie na obszarach nizinnych, w pobliżu rzek i jezior. Zajmowali się **rolnictwem**, rybołówstwem i łowiectwem. Zнали również rzemiosła, takie jak garncarstwo i kowalstwo. W razie potrzeby byli walecznymi wojownikami. Na ich uzbrojenie składały się włócznie, łuki i drewniane tarcze. Mieszkali w niewielkich osadach skupiających po kilka, kilkanaście zbudowanych z drewna ziemianek, niekiedy otoczonych wałem obronnym.

■ Wierzenia Słowian

Słowianie wierzyli w wielu bogów i czcili głównie siły przyrody. Za najważniejszych bogów uważali boga ognia i słońca **Swaroga** oraz budzącego grozę **Peruna**, czczony przede wszystkim przez wschodnich Słowian. Miał on władać niebem i piorunami. Patrzący w cztery strony świata **Świętowit** był panem wojny, płodności i urodzaju. Oprócz nich Słowianie otaczali kultem jeszcze wiele innych bóstw, na przykład opiekujących się drzewami czy strumieniami. Uważali, że o ich domy dbają dobre duchy. Szczególne znaczenie dla plemion słowiańskich miał świat zmarłych. Na groby od czasu do czasu przynoszono jedzenie i picie. Wierzono bowiem, że dzięki temu zmarli nie będą niepokoić żyjących.

Większość obrzędów ku czci swoich bóstw Słowianie odprawiali w miejscach uważanych przez nich za święte. Były to szczyty niektórych gór, gaje, źródła, pieczary.

Słowianie – lud, który w V–VIII wieku osiedlał się we wschodniej, w środkowej i południowej części Europy.

Świętowit był dla niektórych plemion słowiańskich jednym z głównych bóstw.

Góra Ślęża (718 metrów n.p.m.) w pobliżu dzisiejszego Wrocławia była dla zamieszkującego jej okolice plemienia Ślęzan świętym miejscem. Plemię to wierzyło, że na szczycie góry znajduje się siedziba bogów. Z tego powodu Ślęża jest nazywana śląskim Olimpem.

Najstarsze wiadomości o Słowianach

Jedne z najdawniejszych informacji o Słowianach pochodzą z VI wieku z przekazów historyka bizantyjskiego Prokopiusza.

[Słowianie] *czczą i rzeki i boginki i wszelakie bóstwa, i im wszystkim składają ofiary, a przy ofiarach wróżą. Żyją zaś w nędznych chałupach, znacznie od siebie rozproszeni, często też każdy odmienia [zmienia] miejsce zamieszkania. Występując do walki tłumi pieszo przeciw wrogom ruszają, oszczepy i małe tarcze dzierżąc [trzymając] w ręku; nigdy zaś nie przywdziewają [zakładają] pancerzy [...].*

Źródło: tłum. A. Brückner, cyt. za: J. Dąbrowski, *Historia starożytna*, Kraków 1946.

PRACA Z TEKSTEM ŹRÓDŁOWYM

1. Opowiedz, czego dowiadujemy się o wierzeniach dawnych Słowian.
2. Wyjaśnij, w jaki sposób Słowianie walczyli z przeciwnikami.

■ Pierwsze państwa słowiańskie i Węgrzy

Między słowiańskimi plemionami dochodziło do rywalizacji, silniejsze narzucały swoją władzę pozostałym. W taki sposób tworzyły się pierwsze państwa słowiańskie. Około 830 roku na Morawach (na terenie dzisiejszych Czech) powstało **Państwo Wielkomorawskie**. W IX wieku zaczęło się ono powiększać. W jego skład weszły między innymi ziemie obecnej Słowacji. Władca tego państwa, Rościsław, poprosił cesarza bizantyjskiego o przysłanie misjonarzy, ponieważ chciał, żeby jego poddani przyjęli chrześcijaństwo. Misją kierowali dwaj zakonnicy przysłani z Konstantynopola – **Cyryl i Metody**. Nauczali i odprawiali nabożeństwa w języku słowiańskim oraz przetłumaczyli na niego Biblię. Cyryl stworzył specjalny słowiański alfabet, oparty na alfabecie greckim, aby pisma kościelne mogły być zapisywane i czytane w języku Słowian.

Na początku X wieku Państwo Wielkomorawskie upadło wskutek walk wewnętrznych i najazdu koczowniczych **Węgrów**. Opanowali oni tereny nad środkowym Dunajem i założyli tam swoje państwo.

W X wieku na obszarze zamieszkanym przez Słowian pojawiły się kolejne państwa. W zachodniej części Słowiańszczyzny powstało państwo **czeskie**. Na wschodnich obszarach utworzono **Ruś Kijowską**. Na południu Europy powstały **Serbia** i **Chorwacja**. Wszystkie wymienione kraje stały się chrześcijańskie. Polska, Czechy i Chorwacja przyjęły chrześcijaństwo z Rzymu, czyli w obrządku łacińskim, a Ruś Kijowska i Serbia – z Konstantynopola, w obrządku greckim.

Cyryl i Metody zostali uwiecznieni na malowidle w bułgarskim klasztorze Czerepiskim. Działalność misjonarzy na terenie Państwa Wielkomorawskiego wiąże się z rozwojem języka i piśmiennictwa Słowian.

■ Słowianie na ziemiach Polski

Do X wieku większość ziem Polski pokrywały lasy i puszcze. Zamieszkiwały je liczne plemiona słowiańskie, które poprzez wycinanie i wypalanie lasu zdobywały ziemię pod uprawę. Północną część, nad Bałtykiem, zasiedlali Pomorzanie. Środkową część kraju zajmowali Polanie i Mazowszanie, a na południu rozścięły się terytoria Wiślan, Łędzian, Ślęzan i Opolan.

Podobnie jak na innych terenach Słowiańszczyzny, silne plemiona podporządkowywały sobie te słabsze. Już w drugiej połowie IX wieku na obszarach wokół Krakowa i Wiślicy powstało państwo Wiślan. Nie przetrwało ono jednak długo. Co nie powiodło się Wiślanom, udało się plemieniu **Polan**, które zamieszkiwało okolice Gniezna. Dzięki sukcesom w podbojach podporządkowali sobie większość plemion żyjących na obszarze dzisiejszej Polski. W X wieku stworzyli silne państwo Polan.

CIEKAWOSTKA

Słowianie nadawali dzieciom po urodzeniu imiona tymczasowe. Dopiero w wieku 7–12 lat, gdy w trakcie obrzędu postrzyżyn (chłopcy) i kosoplecin (dziewczynki) kończył się okres dzieciństwa, obdarzali ich stałymi imionami.

Ziemie polskie do X wieku

LEGENDA

- Polanie** plemiona słowiańskie
- Prusowie** ludy niesłowiańskie
- o grody
- 👤 miejsca kultu pogańskiego
- ▭ przypuszczalny zasięg pierwszego państwa Polan
- ▭ przypuszczalny zasięg państwa Wiślan
- granica Polski w 1000 roku
- ▭ puszcze

PRACA Z MAPĄ

1. Wymień plemiona słowiańskie zamieszkujące polskie ziemie.
2. Podaj nazwę plemienia słowiańskiego, które żyło najbliżej Twojego miejsca zamieszkania.

Pozostałości wierzeń słowiańskich

Niektóre ze współczesnych tradycji i świąt wywodzą się z wierzeń Słowian. W Polsce obchodzi się 2 listopada Dzień Zaduszny, czyli dzień modlitw za zmarłych. W czasach pogańskich na ten czas przypadało ważne święto ku czci przodków. Niekiedy przy grobach zmarłych urządzano uczty. Obecnie w pierwszy dzień wiosny często możemy spotkać się ze zwyczajem topienia lub palenia Marzanny. Palenie jej kukły w dawnych czasach miało zapobiec nadejściu „morowej zarazy”, którą zsyłała Mara (Marzanna), słowiańska bogini śmierci. Śmigus-Dyngus praktykowany w Poniedziałek Wielkanocny to obecnie po prostu oblewanie się wodą. Niegdyś, jeszcze w czasach przedchrześcijańskich, obchodzono w podobny sposób święto wody, jako źródła życia.

? Jakie tradycje słowiańskie przetrwały do naszych czasów?

Noc świętojańska zwana też sobótką to najkrótsza noc w roku przypadająca na 23/24 czerwca. Było to pradawne, typowo słowiańskie święto miłości, płodności oraz powitania lata. Powszechnym zwyczajem, popularnym do dziś, było puszczanie wianków na wodę przez dziewczęta. Odpłynięcie wianka od brzegu lub wyłowienie go przez kawalera oznaczało szybkie zaślubiny.

PODSUMOWANIE TEMATU

TO JUŻ WIEM

1. O najdawniejszej przeszłości ziem, na których obecnie rozpościera się Polska, dowiadujemy się z wykopalisk archeologicznych. Pozostałością po tamtych czasach są resztki grodów, kurhany i kamienne kręgi.
2. Ludy słowiańskie we wczesnym średniowieczu zasiedliły znaczny obszar wschodniej, środkowej i południowej Europy. Dawni Słowianie byli poganami. Oddawali cześć wielu bogom. Czcili ich w lasach i na szczytach gór.
3. We wczesnym średniowieczu na terytorium dzisiejszej Polski żyły liczne plemiona słowiańskie. Najsilniejszym z nich byli Polanie. Początkowo Polanie zajmowali ziemie leżące wokół Gniezna. Z czasem podbili pozostałe plemiona i w X wieku utworzyli państwo, które dało początek Polsce.

SPRAWDŹ SIĘ

1. Wymień najważniejsze zajęcia ludności zamieszkującej polskie ziemie ponad tysiąc lat temu.
2. Opowiedz o wierzeniach dawnych Słowian.
- ★ 3. Odszukaj legendy związane z początkami Polski. Następnie streść jedną z nich.

4. Miniprojekt

Ustalcie, jakie współczesne państwa leżą na terenie zajmowanym około IX–X wieku w Europie przez Słowian. Wykorzystajcie do tego atlasy historyczne i geograficzne. Odszukajcie w nich odpowiednie mapy: Europy średniowiecznej, na której jest pokazany zasięg osadnictwa Słowian, i współczesnej Europy. Wypiszcie współczesne państwa Europy położone na terenie osadnictwa słowiańskiego.